

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Постановка проблеми. Кримінально-правова політика як складова політики держави має відповісти геополітичним і глобалізаційним процесам, які безпосередньо впливають на зовнішню політику України. Третій рік триває повномасштабне вторгнення, у червні 2022 року Україна отримала статус країни кандидата на вступ до Європейського Союзу і на сьогодні відбуваються комплексні процеси в усіх сферах, пов'язаних із наближенням правової системи України до стандартів ЄС. За таких умов вектори розвитку та удосконалення кримінально-правової політики мають бути спрямовані на виконання поставлених державою завдань стосовно захисту від агресії та водночас інтеграції в Європейське співтовариство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами поняття, завдань, функцій і напрямів кримінально-правової політики займалися багато учених, зокрема, П. Андрушко, Н. Антонюк, Ю. Баулін, О. Дудоров, З. Загинеї-Заболотенко, О. Кваша, І. Козич, О. Костенко, М. Мазур, О. Острогляд, О. Тубілець, В. Туляков, П. Фріс, О. Чуваков та ін. Водночас поряд із динамічними процесами трансформації законодавства, численними викликами для правової системи, пов'язаними із забезпеченням протидії російській агресії, постають нові проблемні питання, що потребують вирішення як у цілому в правовій системі держави, так і в кримінально-правовій політиці зокрема.

Актуальними для кримінально-правової політики України на сучасному етапі є вирішення, зокрема, проблем, які пов'язані з: 1) російсько-українською війною; 2) відповідністю кримінального законодавства стандартам країн – членів ЄС; 3) реалізацією міжнародних зобов'язань та імплементацію таких зобов'язань у національне право; 4) реалізацією кримінально-правової політики на виконання Угоди про асоціацію з ЄС, вимог до держави як кандидата в члени ЄС.

Метою статті є встановлення пріоритетних напрямів удосконалення кримінально-правової політики України з урахуванням триваючого повномасштабного вторгнення та комплексного оновлення законодавства та практики його застосування як передумови вступу держави до Європейського Союзу.

Основні результати дослідження. Багатовекторність актуальних напрямів удосконалення кримінально-правової політики пов'язано зі значною кількістю завдань, що визначені перед державою у різних сферах. П. Фріс зазначає, що «кримінально-правова політика – це заснована на національній політико-правовій ідеології та ідеології політики боротьби зі злочинністю система теорій, поглядів, ідей щодо розуміння злочинного, караності за злочин, визначення підходів до державно-правового реагування на злочин, нормативного регулювання та охорони суспільних відносин, цінностей, благ та інтересів нормами кримінального закону та їх реалізація у діяльності уповноважених суб'єктів» [1, с. 187]. Таке визначення вказує на декілька складових кримінально-правової політики, зокрема, передбачає існування ідей, принципів як основоположних засад її побудови, нормативне регулювання в матеріальному праві, а також визначення ефективних механізмів реалізації норм (процесуальна складова), що втілює правозастосовний аспект. Урахування таких складових кримінально-правової політики надає можливість визначити основні напрями удосконалення в сучасних умовах.

Слід зазначити, що зовнішньополітичний курс України на вступ до ЄС та одночасно трансформація законодавства для забезпечення захисту держави від повномасштабного вторгнення держа-

ви-агресора формують напрями розвитку всієї правової системи, включно з кримінально-правовою політикою.

Для реалізації загальних завдань кримінально-правової політики на сучасному етапі є необхідність забезпечення удосконалення такої політики в законодавчому та правозастосовному аспектах, зокрема, у таких сферах: 1) міжнародні зобов'язання (реалізація Угоди про асоціацію з ЄС, вимоги щодо статусу кандидата в члени ЄС; 2) міжнародна підтримка у відсічі збройній агресії, що може передбачати реалізацію зобов'язань щодо національних структурних та правових реформ (нові міжнародні двосторонні та багатосторонні договори, у тому числі безпекові, тощо); 3) адаптація кримінального законодавства до країн – членів ЄС, зокрема і ратифікація Римського статуту та імплементація його норм у національне право; 4) перебудова норм національного законодавства для ефективного виконання завдань кримінальної юстиції як для цілей ведення бойових дій та захисту держави, так і функціонування суспільства в умовах правового режиму воєнного стану. Зрештою, виникають нові порядки суспільних відносин, що підлягають кримінально-правовій охороні.

Зауважимо, що з початку повномасштабного вторгнення до кримінального та кримінального процесуального законодавства уже внесено 60 змін і доповнень. Як зазначає О. Кваша, актуальні проблеми кримінально-правової політики України, найбільш важливі в умовах війни, умовно можна поділяти на три групи: 1) традиційно пріоритетні («вічні»), актуальність яких лише посилилась у період війни (протидія корупції, тероризму, організованій злочинності тощо); 2) новітні, що набули своєї актуальності під час війни (протидія міжнародним і воєнним кримінальним правопорушенням, злочинам проти основ національної безпеки (проти держави), розширення переліку обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння); 3) прогнозовані, що передбачувано актуалізуються у післявоєнний період (підвищення рівня насильницької злочинності, суїцидів і правопорушень, пов'язаних із застосуванням зброї) [2, с. 45].

Повністю погоджуючись із наведеним твердженням, зазначимо, що актуалізація необхідності вирішення проблемних питань стосовно «традиційних» проблем посилюється внаслідок набуття Україною статусу кандидата в члени ЄС, розроблення плану дій щодо вступу до ЄС. У цій сфері поставлено вимоги щодо посилення боротьби з відмиванням коштів, відповідність кримінально-правової політики держави стандартам FATF, посилення боротьби з корупцією (реформування інституцій, що здійснюють таку діяльність, наділення ширшими процесуальними повноваженнями, подальше виконання ст. 22 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що включає, зокрема, вирішення таких проблем: незаконне переправлення через державний кордон нелегальних мігрантів, торгівля людьми і вогнепальною зброєю та незаконний обіг наркотиків; контрабанда товарів; економічні злочини, зокрема злочини у сфері оподаткування; корупція як у приватному, так і в державному секторі; підробка документів; кіберзлочинність тощо), виконання статей 21, 23, 24 розділу 3 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що включає, зокрема, співробітництво у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, прекурсорів та психотропних речовин, у боротьбі з тероризмом тощо) [3].

Окремо варто виділити питання існуючих невідповідностей законодавства України в частині визначення адміністративними правопорушеннями діянь, які за практикою Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) віднесено до категорії кримінального правопорушення. Очевидно, що набуття статусу кандидата в члени ЄС потребує гармонізації законодавства та вирішення питання стосовно поділу між кримінальними правопорушеннями та адміністративними (в тому числі митними адміністративними) правопорушеннями з урахуванням міжнародних зобов'язань. Йдеться насамперед про адміністративні правопорушення, що передбачають стягнення у виді адміністративного арешту, а також значні штрафи. Значні адміністративні штрафи в нормах Кодексу України про адміністративні правопорушення та Митного кодексу України у практиці ЄСПЛ розглядаються з позиції тяжкості санкції за автономним поняттям «кримінальне правопорушення» із зазначенням того, що норми окремих митних адміністративних правопорушень містять ознаки кримінального обвинувачення. З цих підстав Конституційний Суд України за 2021–2023 роки визнав неконституційними окремі приписи статей 471, 483, 485 Митного кодексу України, ст. 204³ Кодексу України про адміністративні правопорушення з аргументацією порушення принципу домірності та пропорційності встановлених законодавцем штрафів. Вважаємо, що необхідним є пе-

регляд законодавства України про адміністративну відповідальність з метою усунення випадків, коли ЄСПЛ за конструкцією норми вважає правопорушення кримінальним, а національне законодавство – адміністративним. Такий крок забезпечить установлення чітких розмежувальних ознак між видами юридичної відповідальності в національному праві та сприятиме гармонізації законодавства з міжнародним правом.

Найбільш значущими на даний час є проблеми забезпечення ефективної протидії воєнним злочинам, злочинам проти людяності, злочинам проти основ національної безпеки України (проти держави). У цій сфері існують проблемні питання, пов'язані із: 1) ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – МКС); 2) гармонізацією національного законодавства з міжнародним кримінальним правом та усунення прогалів в кримінально-правовій протидії таким правопорушенням; 3) недоліками криміналізації суспільно небезпечних діянь щодо «загальнокримінальних» правопорушень за час дії правового режиму воєнного стану.

Слід зазначити, ще у 2021 році Верховна Рада України ухвалила проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права від 27.12.2019 № 2689 [4]. Метою цього законопроекту було забезпечення приведення законодавства України про кримінальну відповідальність у відповідність до положень міжнародного права в частині відповідальності за міжнародні злочини і запобігання юридичній та фактичній безкарності за їх вчинення. Водночас зазначений проект Закону не підписано Президентом України та не оприлюднено. На розгляді у законодавчому органі перебуває також проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України від 15.04.2022 № 7290 [5]. Цей законопроект також спрямований на узгодження положень Кримінального кодексу України (далі – КК України) з нормами міжнародного права та забезпечення кримінально-правового переслідування за міжнародні злочини (геноциду, злочину агресії, злочинів проти людяності та воєнних злочинів). Станом на сьогодні можемо констатувати, що обидва проекти не прийнято, і правозастосувачі здійснюють кримінально-правову кваліфікацію за наявними нормами КК України щодо воєнних злочинів, що вміщені у розділі XX Особливої частини КК України. Водночас питання щодо застосування бланкетних диспозицій статей, наприклад ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни», вимагає звернення до норм міжнародного права, що утворює багато труднощів. Так, до прикладу, суддя Верховного Суду Н. Марчук зазначила, що: «є деякі труднощі із бланкетним формулюванням ст. 438 КК України, адже потрібно звертатися до міжнародних договорів і до міжнародних нормативних актів, утім, лише так можна знайти відповідь на запитання, що таке засоби ведення війни, звичаї війни, закони війни. Диспозиція цієї статті передбачає кримінальну відповідальність за віддання наказу про вчинення таких дій. Тобто ст. 438 КК України поширюється як на осіб – безпосередніх виконавців, так і на тих, хто віддає накази вчиняти злочини [6].

Питання кримінально-правової кваліфікації таких кримінальних правопорушень докладно досліджено у праці науковців З. Загинеї-Заболотенко та О. Гладуна, присвяченій визначенню конкретних проявів порушення законів та звичаїв війни і вироблення на цій основі правил кваліфікації, якщо такі прояви являють собою так звані загальнокримінальні злочини, відповідальність за які передбачена в окремих статтях Особливої частини КК України [7, с. 119].

Загалом варто зазначити, що національна судова система за умов відсутності гармонізації національного кримінального законодавства з нормами міжнародного гуманітарного кримінального права уже сформувала окремі висновки щодо застосування норм права, зокрема щодо таких кримінальних правопорушень як геноцид (ст. 437 КК України), порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України), окремих кримінальних правопорушень щодо основ національної безпеки, що були криміналізовані у 2022 році. Так, у п. 140–142 постанови Великої Палати Верховного Суду від 28 лютого 2024 року у справі № 415/2182/20 зроблено обов'язкові для подальшого правозастосування висновки щодо суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 437 КК України, зроблено висновки щодо неправильного застосування кримінального закону при кваліфікації діянь за ст. 438 та ч. 3 ст. 146 КК України за сукупністю. Зокрема, вказано, що «вчинені в умовах збройного конфлікту дії, що охоплюються заборонами, встановленими нормами міжнародного гуманітарного права, і становлять їх серйозне порушення, кваліфікуються лише за статтею 438 КК і додаткової правової оцінки за іншими статтями цього Кодексу не потребують. Терміни, якими

одні й ті самі діяння позначені у нормах міжнародного гуманітарного права і національного закону про кримінальну відповідальність, можуть відрізнятися. Однак для подолання конкуренції положень ст. 438 КК з іншими кримінально-правовими нормами вирішальне значення має зміст дій, поставлених особі за провину, – чи порушують вони закони і звичаї війни, встановлені чинними для України міжнародними договорами. Кваліфікуватися за іншими статтями Особливої частини КК можуть діяння, які хоч і вчинені під час збройного конфлікту, проте не охоплюються заборонами, передбаченими нормами міжнародного гуманітарного права. Кваліфікація одних і тих самих дій за двома статтями кримінального закону є неприпустимою відповідно до принципу *non bis in idem*, зміст якого розкрито у статті 61 Конституції України: ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення» [8]. Також зазначено, що чинні для України норми міжнародного права й національного законодавства не містять приписів, які б передбачали офіційну констатацію агресії з боку певної держави обов'язковою умовою кваліфікації дій осіб, що беруть участь у збройному конфлікті, як воєнних злочинів. Для визначення того, чи можуть бути певні діяння кваліфіковані як воєнні злочини, важливим є суспільний контекст, у якому вони вчинені.

Певним чином уже систематизовані основні висновки щодо кваліфікації воєнних злочинів у спеціальному огляді судової практики Верховного Суду щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з війною, в якому містяться, зокрема, позиції щодо застосування окремих кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, зокрема статей 109, 110, 111, 111-1, 114-2 КК України, а також щодо кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, зокрема статей 436-2, 438 КК України [9].

Водночас на третьому році війни залишається невирішеним питання ратифікації Римського статуту, з'ясування змісту окремих норм міжнародного права, що підлягають охороні кримінальним законодавством. Можливість ратифікації Римського статуту передбачена у ст. 124 Конституції України. У ст. 8 Угоди про асоціацію передбачено співробітництво сторін з метою зміцнення миру та міжнародного правосуддя шляхом ратифікації та імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) 1998 року та пов'язаних з ним документів [3]. Таке положення Угоди в контексті набуття Україною у 2022 році статусу кандидата в члени ЄС вказує на невідкладність виконання цього міжнародного зобов'язання. Відсутність ратифікації Римського статуту не сприяє виконанню вищевказаної Угоди, а також створює проблемні питання для правозастосувача.

Так, судді Верховного суду Н. Антонюк і М. Мазур зазначають, що при формулюванні обвинувачення за ст. 438 КК України за фактом вчинення «іншого порушення законів і звичаїв війни» не можна посилалися на порушення Римського статуту, а необхідно віднайти відповідну норму іншого міжнародного договору, ратифікованого Україною. Однак це не означає, що українські суди взагалі не мають права посилалися на цей Статут у своїх рішеннях. Римський статут МКС став результатом тривалого розвитку міжнародного гуманітарного права та кодифікації міжнародних злочинів, зокрема воєнних... тому з метою забезпечення «передбачуваності» застосування ст. 438 КК України Римський статут разом із «Елементами злочинів» доцільно або навіть необхідно використовувати українським суддям, прокурорам і слідчим як додатковий засіб тлумачення тих міжнародних договорів, які були ратифіковані Україною [10].

У ст. 8 Римського статуту міститься близько 50 воєнних злочинів. Факт визнання в міжнародному праві тих чи інших діянь, пов'язаних з війною як злочинів, покладає обов'язок на державу в сучасних умовах імплементувати Римський статут в норми КК України для використання усіх міжнародних правових норм щодо кваліфікації воєнних злочинів, що вчиняються в ході триваючої війни. У контексті кримінально-правової політики в цілому у відносинах України з МКС та питанням використання норм міжнародного права складається ситуація, за якої, не ратифікуючи Римський статут, Україна визнала юрисдикцію МКС за двома заявами Верховної Ради України від 25.02.2014 щодо злочинів проти людяності, вчинених вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів, що мали місце в Україні у період з 21.11.2013 по 22.02.2014 [11] та від 04.02.2015 щодо скоєних злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян, починаючи з

20.02.2014 і по теперішній час [12]. Крім того, уже під час повномасштабного вторгнення, у травні 2022 року внесено зміни до Кримінального процесуального кодексу України та доповнено цей кодекс розділом IX-2 «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом», у якому регламентовано порядок процесуальної взаємодії [13].

Враховуючи наведене, вважаємо, що норми Римського статуту діють в Україні за окремими завами, визначено процесуальний аспект правозастосування, а тому ратифікація Римського статуту та імплементація його норм у національне кримінальне законодавство не лише надасть можливість виконати взяті державою міжнародні зобов'язання, а й полегшить розуміння міжнародного права при правозастосуванні. Крім того, такий законодавчий крок усуне колізії та розбіжності в тлумаченні воєнних злочинів у міжнародному праві та національному законодавстві. При цьому імплементація термінології міжнародного права сприятиме єдності тлумачення воєнних злочинів у правозастосуванні як національних органів, так і відповідно МКС.

Зазначимо, що це не означає, що слід механічно перенести в норми КК України положення Римського статуту. Повертаючись до вищезгаданої постанови Великої Палати Верховного Суду, зазначимо, що у п. 36 суд вказав таке: «Тлумачення змісту діянь, зазначених у ст. 437 КК, на національному рівні має певний рівень автономії від їхнього тлумачення в міжнародному праві. Володіючи свободою розсуду щодо визначення злочинності та караності діянь, держава вправі визначати і коло суб'єктів, відповідальних за їх вчинення. Як зазначив ЄСПЛ, коли внутрішні суди тлумачать внутрішньоправові положення, похідні від міжнародного публічного права, то вони мають вирішити, яке саме тлумачення їм застосовувати у внутрішньому праві, за умови, що таке тлумачення має узгоджуватись із суттю правопорушення (рішення у справі «Йоргич проти Німеччини» від 12 жовтня 2007 року, заява № 74613/01, §§ 103–116)» [7].

Отже, при імплементації норм Римського статуту, обов'язок держави передбачає криміналізацію діяння за сутнісною характеристикою, а не відтворення повною мірою положень міжнародного права. Законопроекти № 2689 і № 7290 за своїм змістом спрямовані на імплементацію норм Римського статуту, сама їх наявність вказує на необхідність додаткового законодавчого забезпечення відповідальності за воєнні злочини, що відповідатиме сучасним реаліям. Римський статут містить кодифіковані норми міжнародного кримінального права стосовно воєнних злочинів і з огляду на масштаб воєнних дій на території України в національному кримінальному законодавстві не повинно залишитися прогалин або ж неузгодженостей з міжнародним правом, яке б могло стати причиною уникнення відповідальності особами, які вчиняють воєнні злочини. При цьому ратифікація Римського статуту дасть можливість надавати пропозиції щодо удосконалення цього міжнародного договору.

Висновки. Удосконалення і розвиток кримінально-правової політики в законодавчому та правозастосовному аспектах має здійснюватися у таких сферах, як виконання міжнародних зобов'язань (реалізація Угоди про асоціацію з ЄС, вимоги щодо статусу кандидата в члени ЄС; забезпечення міжнародної підтримки у відсічі збройній агресії, що може передбачати реалізацію зобов'язань щодо національних структурних і правових реформ (нові міжнародні двосторонні та багатосторонні безпекові договори тощо); адаптація кримінального законодавства до законодавства країн – членів ЄС; перебудова норм національного законодавства для ефективного виконання завдань кримінальної юстиції як для цілей ведення бойових дій та захисту держави, так і функціонування суспільства в умовах правового режиму воєнного стану.

Виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також статус держави як кандидата в члени ЄС покладають обов'язок ратифікації Римського статуту та імплементацію його норм у національне кримінальне законодавство за сутнісною характеристикою кодифікованих злочинів, що забезпечить також урахування вимог національного законодавства.

Список використаних джерел

1. Фріс П. Л. Ідеологія кримінально-правової політики: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2021. 389 с.
2. Кваша О.О. Актуальні проблеми кримінально-правової політики України в умовах війни. *Альманах права*. 2023. Випуск 14. С. 41–47.

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права від 27.12.2019 № 2689. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/112>
5. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України від 15.04.2022 № 7290. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39449>
6. Порухення законів та звичаїв війни: особливості кваліфікації ст. 438 КК України проаналізувала суддя ВС Наталія Марчук. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1345046/>.
7. Загинеї-Заболотенко З., Гладун О. Порухення законів та звичаїв війни (ст. 438 Кримінального кодексу України): особливості кваліфікації з урахуванням контекстуальних обставин. *Право України*. 2023. № 5. С. 117–132.
8. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 28 лютого 2024 року. Справа № 415/2182/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117555176>
9. Огляд судової практики Верховного Суду щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з війною. Рішення, внесені до ЄДРСР, за період з 2022 року по березень 2024 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Oglyad_VS_war_2022_2024.pdf
10. Антонюк Н., Мазур М. Воєнні злочини крізь призму національного та міжнародного кримінального права. *Юридична газета online*. № 13–16 (771–774). 01.12.2023. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/voenni-zlochini-kriz-prizmu-nacionalnogo-ta-mizhnarodnogo-kriminalnogo-prava.html>
11. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року від 25.02.2014 № 790-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text>
12. Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян»: Постанова Верховної Ради України від 04.02.2015 № 145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text>
13. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом: Закон України від 03.05.2022 № 2236-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#n5>

References

1. Fris P. L. Ideolohiia kryminalno-pravovoi polityky: monohrafiia. Ivano-Frankivsk: Suprun V. P., 2021 389 s.
2. Kvasha O. O. Aktualni problemy kryminalno-pravovoi polityky Ukrainy v umovakh viiny. *Almanakh prava*. 2023. Vypusk 14. S. 41–47.
3. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym Spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyim derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony vid 27.06.2014 № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
4. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo implementatsii norm mizhnarodnoho kryminalnoho ta humanitarnoho prava vid 27.12.2019 № 2689. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/112>
5. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy vid 15.04.2022 № 7290. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39449>
6. Porushennia zakoniv ta zvychaiv viiny: osoblyvosti kvalifikatsii st. 438 KK Ukrainy proanalizuvala suddia VS Nataliia Marchuk. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1345046/>
7. Zahynei-Zabolotenko Z., Hladun O. Porushennia zakoniv ta zvychaiv viiny (st. 438 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy): osoblyvosti kvalifikatsii z urakhuvanniam kontekstualnykh obstavyn. *Pravo Ukrainy*. 2023. № 5. S. 117–132.
8. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 28 liutoho 2024 roku. Sправа № 415/2182/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117555176>

9. Ohliad sudovoi praktyky Verkhovnoho Sudu shchodo kryminalnykh pravoporushen, poviazanykh z viinoiu. Rishennia, vneseni do YeDRSR, za period z 2022 roku po berezen 2024 roku. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_VS_war_2022_2024.pdf
10. Antoniuk N., Mazur M. Voienni zlochyny kriz pryzmu natsionalnoho ta mizhnarodnoho kryminalnoho prava. *Yurydychna hazeta online*. № 13–16 (771–774). 01.12.2023. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/voenni-zlochiny-kriz-prizmu-natsionalnoho-ta-mizhnarodnoho-kriminalnogo-prava.html>
11. Zaiava Verkhovnoi Rady Ukrainy do Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu pro vyznannia Ukrainoiu yurysdyktsii mizhnarodnoho kryminalnoho sudu shchodo skoiennia zlochyniv proty liudianosti vyshchymy posadovymy osobamy derzhavy, yaki pryzvely do osoblyvo tiazhkykh naslidkiv ta masovoho vbyvstva ukrainskykh hromadian pid chas myrnykh aktsii protestiv u period z 21 lystopada 2013 roku po 22 liutoho 2014 roku vid 25.02.2014 № 790-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text>
12. Pro Zaiavu Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vyznannia Ukrainoiu yurysdyktsii Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu shchodo skoiennia zlochyniv proty liudianosti ta voiennykh zlochyniv vyshchymy posadovymy osobamy Rosiiskoi Federatsii ta kerivnykamy terorystychnykh orhanizatsii «DNR» ta «LNR», yaki pryzvely do osoblyvo tiazhkykh naslidkiv ta masovoho vbyvstva ukrainskykh hromadian»: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 04.02.2015 № 145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text>
13. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo spivrobotnytstva z Mizhnarodnym kryminalnym sudom: Zakon Ukrainy vid 03.05.2022 № 2236-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#n5>

Гасанов А. Е. Актуальні напрями удосконалення кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану та євроінтеграції

У статті досліджуються питання актуальних напрямів удосконалення кримінально-правової політики України з урахуванням триваючого повномасштабного вторгнення та комплексного оновлення законодавства та практики його застосування як передумови вступу держави до Європейського Союзу.

Встановлено, що удосконалення та розвиток кримінально-правової політики в законодавчому та правозастосовному аспектах має здійснюватися у сферах: виконання міжнародних зобов'язань; забезпечення міжнародної підтримки у відсічі збройній агресії, що може передбачати реалізацію зобов'язань щодо національних структурних та правових реформ; адаптації кримінального законодавства до законодавства країн – членів ЄС, зокрема ратифікація Римського статуту та імплементація його норм у національне право; перебудова норм національного законодавства для ефективного виконання завдань кримінальної юстиції як для цілей ведення бойових дій та захисту держави, так і функціонування суспільства в умовах правового режиму воєнного стану.

Наголошено, що з огляду на набуття Україною статусу кандидата в члени ЄС невідкладним є питання забезпечення ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду, його імплементація у національне кримінальне законодавство, повне виконання в законодавчому та правозастосовному аспектах вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС від 16.09.2014. Зроблено висновок, що при імплементації норм Римського статуту обов'язок держави передбачає криміналізувати діяння за сутнісною характеристикою, а не відтворювати повною мірою положення міжнародного права, що дасть змогу усунути прогалини або ж неузгодженості у національному кримінальному законодавстві з міжнародним правом, які б могли стати причиною уникнення відповідальності особами, що вчиняють воєнні злочини.

Ключові слова: кримінально-правова політика, воєнні злочини, порушення законів і звичаїв війни, геноцид, імплементація, міжнародне гуманітарне право, міжнародні злочини, кримінальна відповідальність, євроінтеграція, трансформація законодавства, злочини проти основ національної безпеки України, злочини проти держави, судова практика, Римський статут, євроінтеграція.

Hasanov A. E. Actual directions of improvement of the criminal law policy of Ukraine in the conditions of martial law and European integration

The article examines the issues of actual directions for improving the criminal law policy of Ukraine, taking into account the ongoing full-scale invasion and comprehensive updating of the legislation and the practice of its application as a prerequisite for the country's accession to the European Union.

It was established that the improvement and development of criminal law policy in legislative and law enforcement aspects should be carried out in the following areas: fulfillment of international obligations (implementation of the Association Agreement with the EU, requirements for the status of a candidate for EU membership; provision of international support in the fight against armed aggression, which may involve the implementation of obligations regarding national structural and legal reforms (new international bilateral and multilateral security treaties, etc.);

adaptation of criminal legislation to EU member states, in particular the ratification of the Rome Statute and its implementation into national law; restructuring of national legislation for effective performance of criminal justice tasks both for the purposes of conducting hostilities and protecting the state, as well as the functioning of society under the conditions of the legal regime of martial law.

It was determined that the national judicial system, in the absence of harmonization of national criminal legislation with the norms of international humanitarian criminal law, has already formed separate conclusions regarding the application of the norms of law, in particular regarding such criminal offenses as genocide (Article 437 of the Criminal Code of Ukraine), violation of the laws and customs of war (Article 438 of the Criminal Code of Ukraine), of certain criminal offenses related to the foundations of national security, which were criminalized in 2022.

It was emphasized that in view of Ukraine's acquisition of the status of a candidate for EU membership, the issue of ensuring the ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court, its implementation into national criminal legislation, and the full implementation of the requirements of the Association Agreement between Ukraine and the EU from 16.09.2014.

It was concluded that when implementing the norms of the Rome Statute, the duty of the state involves criminalizing actions based on their essential characteristics, and not fully reproducing the provisions of international law, which will allow to eliminate gaps or inconsistencies in national criminal legislation with international law, which could become the reason for the avoidance of responsibility by persons who commit war crimes.

Key words: criminal law policy, war crimes, violations of the laws and customs of war, genocide, implementation, international humanitarian law, international crimes, criminal responsibility, European integration, transformation of legislation, crimes against the foundations of national security of Ukraine, crimes against the state, judicial practice, Rome Statute, European integration.

DOI: 10.33663/2524-017X-2024-15-534-541